

Оксана Дрогобицька,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри етнології і археології факультету
історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ПОБУТ БОЙКІВ У НАРОДОЗНАВЧІЙ СПАДЩИНІ о. Ю. КМІТА (1872 – 1946)

Попри значне зростання зацікавленості до вивчення традиційно-побутової культури українців й досі залишаються маловідомими загалу чимало етнографів-аматорів, ентузіастів, які на основі особистих спостережень та польових досліджень залишили чимало цікавих та цінних публікацій. До таких, зокрема, належить письменник, етнограф, літературний критик о. Юрій Кміт (1872 – 1946).

Священник здійснив великий внесок у популяризацію культури та звичаїв бойків, що підтверджується його статтями, науковими розвідками, епістолярною спадщиною та рукописами. Останні зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву у м. Львів та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського у м. Київ.

Юрій Кміт народився 24 квітня 1872 р. у с. Кобло на Старосамбірщині. Навчався у Самбірській гімназії та Львівській духовній семінарії. Після висвячення душпастирував на Сокальщині, Яворівщині, Старосамбірщині та ін. Однак найдовше виконував душпастирські обов'язки у с. Чайковичі на Самбірщині. Там він організував церковний хор, збудував Народний дім, а також дбав про розвиток спорту, матеріально підтримуючи місцеву футбольну команду. До його громадських досягнень слід віднести й заснування дитячого садка, де діти здобували знання з різних ділянок фольклору та історії¹.

Ще навчаючись у Львівській духовній семінарії, Ю. Кміт намагався «вितворити тут ясне розуміння українства»². На початку ХХ ст. він став членом Наукового Товариства імені Тараса Шевченка та активно співпрацював з Іваном Франком, Михайлом Грушевським, Володимиром Гнатюком і Василем Щуратом.

Велику увагу звертав священник на вивчення побуту населення Бойківщини. Так, неабияку наукову цінність мають його праці

¹ Гура Ю. Спомини про мого діда о. Юрія Кміта. Універсум. 2016. № 1-2. С.54.

² Інститут літератури імені Т. Шевченка НАН України. Ф. 59. Спр. 1213. Арк. 239.

«Весілля в Семирівці», «Похоронні звичаї і вірування у Бойків»³, «Різдвяні свята у Бойків»⁴, «Бойківське весілля в Гвіздці (Турчанського повіта)»⁵, «Ще по Волосатий» (Ліський повіт)»⁶, «Народні пацьорьї»⁷ та ін. Священник активно записував фольклор у різних місцевостях Галичини, а також працював над «Словником бойківського говору», який публікувався у «Літописі Бойківщини» впродовж 1934 – 1938 рр.⁸ У словнику відобразилися лексичні особливості бойків, а саме такі слова як: «балагуркати» (перебивати когось), «безоватися» (мати сміливість), «бусуркани» (ворожка), «гирджіти» (хитрити), «гиршкати» (бавитися), «глупати» (забавлятися), «глота» (тиснява), «кмітувати» (міркувати), «харити» (чистити) тощо⁹.

У статті «Похоронні звичаї і вірування у Бойків» автор подав етнографічні матеріали, зібрані у селах Дзвиняч Горішній і Гвоздець Турківського повіту (нині Самбірського району Львівської області). Він детально розглянув прикмети, які віщують смерть (наприклад, коли сниться свиня чи коли хтось зібрав дуже великий урожай); процес «нарядження» покійника; бойківські голосіння; так звані «забави при мерці»; заходи, які вживають для знешкодження поганого впливу покійника. Для полегшення мук хворого мили вікна (щоб янгол міг приступити); переносили у чужу хату, або ж вдягали у чисте вбрання та стелили під нього свіжу соломку і нову постіль. Якщо недужий довго не міг померти, то йшли кликати тих, з ким він мав погані стосунки чи сперечався (щоб йшли «спроститися»)»¹⁰.

Особливо велику увагу приділяли заходам, спрямованим проти поганого впливу покійника на родину та господарство. У першу чергу стежили, щоб покійник не лежав на землі, бо «якби вмер на землі, то

3 Кміт Ю. Похоронні звичаї і вірування у бойків. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. СХХІІ. Львів, 1915. С. 161 – 166.

4 Кміт Ю. Різдвяні свята у Бойків. Неділя. 1911. Ч. 2. С. 3–4.

5 Кміт Ю. Бойківське весілля в Гвіздці (Турчанського повіта). Матеріали до українсько-руської етнології/ за ред. Хв. Вовка. Львів: 3 друк. НТШ, 1899 – 1929. Т. 10. 1908. С. 82–100.

6 Кміт Ю. Ще про Волосатий. Літопис Бойківщини: записки присвячені дослідям історії, культури й побуту бойківського племені. Самбір: заходом і коштом музею «Бойківщина», 1935. Ч. 6. С. 1–9.

7 Кміт Ю. Народні «пацьорьї». Літопис Бойківщини: записки присвячені дослідям історії, культури й побуту бойківського племені. Самбір: заходом і коштом музею «Бойківщина», 1935. Ч. 5. С. 36–38.

8 Качкан В. Хай святиться ім'я твоє: Історія української літератури і культури в персоналіях (XIX – перша половина XX ст.). Кн. 4. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. С. 80

9 Кміт Ю. Словник бойківського говору. Літопис Бойківщини: записки присвячені дослідям історії, культури й побуту бойківського племені. Самбір: заходом і коштом музею «Бойківщина», 1934. Ч. 3, 4. 32 с.; 1935. Ч. 5, 6. С. 33–60; 1936. Ч. 7, 8. С. 61–84; 1937. Ч. 9. С. 85–92; 1938. Ч. 10. С. 93–100; 1939. Ч. 11. С. 101–16

10 Кміт Ю. Похоронні звичаї і вірування у бойків... С. 161.

повідать, що сім літ зимля того газди ни хоче родити»¹¹. У день похорону перед тим, як виносити тіло з хати, випускали усю худобу з стайні (щоб «не банувала»). Так само робили різні маніпуляції з насінням («би ся родило»). Навіть горнятко, в якому стояла запалена свічка, розбивали об поріг («аби відійшов жаль»). Щоб покійник не снівся родичам, на підвіконна клали часник. Як наголошував о. Ю. Кміт, у с. Гвоздець «всьо по вмирци забирают, берут і то шматя, що в нім умер, ни дают го нікому, замітають хату і спалят, давно сипали та метали в дибирь, але люди відказували, бо стояло по биригах, або мечут у таке місце, де й худоба ни заходит, бо повідають, що й худобі чкодит...»¹².

Цінна згадка дослідника про віру місцевих селян у магічну силу дзвонів. За його словами, коли у Дзвинячі масово вмирали діти від скарлатини, хтось о півночі задзвонив в усі дзвони, щоб відлякати смерть. Загалом, на думку о. Ю. Кміта, «похоронні отже повіря і звичаї зосередковуються біля самого розстання і біля охоронення живих перед світом померших»¹³.

Не менш цікава розвідка «Ще по Волосатий» (Ліський повіт), де автор описує топографічні дані, назви гір і потоків (понад 100 топонімів), антропоніміку села (образливі та необразливі прізвиська), особливості церковної історії, похоронної та великодньої обрядовості, звичаї і забобони, пов'язані із будівництвом нової хати, купальські забави, народні ворожіння тощо¹⁴.

У період з 1901 по 1935 рр. о. Юрій Кміт опублікував численні оповідання і статті у багатьох газетах, журналах та збірниках, серед яких «Літературно-науковий вісник», а також збірку проповідей (1924). Остання влучно віддзеркалює його глибоку віру, патріотизм, любов до своєї культури та науки¹⁵.

Навіть художні твори автора, вміщені у збірках «Жите»¹⁶, «В затінку, й на сонці»¹⁷, «З гір»¹⁸, «Тремтіння душі»¹⁹, наскрізь просякнуті етнографією. Тому цілком погоджуємося із думкою дослідника І. Паламара про те, що «мала проза Ю. Кміта – своєрідна скарбниця бойківської народної мудрості, «мужицької філософії»²⁰.

11 Там само. С. 161 – 162.

12 Там само. С. 164.

13 Там само. С. 165.

14 Кміт Ю. Ще про Волосатий... С.3.

15 Рудницький Л, Рудницький М. Юрій Кміт: священник, письменник, патріот. Універсум. 2016. № 1-2. С. 52.

16 Кміт Ю. Жите. У Львові: накл. автора. 3 друк. В. А. Шийковського, 1903. 87 с.

17 Кміт Ю. В затінку й на сонці. Коломия: Галицька накладня, [б. р.]. 112 с.

18 Кміт Ю. З гір. Львів: Заг. Друк., 1907. 89 с.

19 Кміт Ю. Тремтіння душі. Львів, 1922. 143 с.

20 Паламар І. Юрій Кміт і сучасність. Львів, 2003. С. 17.

До того ж священник активно займався пошуком історичних джерел. Зокрема, у листі до В. Щурата писав, що «маю теж надію дістати від одного старого попа його мемуари, які знову були-б інтересні для історії»²¹. У «Матеріялах до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку» (1902 р.) є його статті, присвячені розвитку шкільництва та ролі у цьому процесі духовенства²². Він же опублікував «Причинки до історії» руського духовного семінаря у Львові від 1837–1851 рр.»²³ та «З сільських відносин у Галичині в середині XIX в.»²⁴. В останній статті він проаналізував скаргу мешканців села Старе Кобло (нині с. Кобло Самбірського району Львівської області) на пароха Івана Лопушанського, написану в 1850 р. Віряни скаржилися у консисторію на недобросовісне виконання душпастирем його обов'язків та надмірно високі оплати за треби (похорон, весілля чи хрестини). На завершення свого дослідження, автор зазначив: «З цього процесу пізнаємо, як деякі зпоміж тодішнього духовенства низько впали в розумінню своєї гідності і в сповнюванню своїх обов'язків. З другого боку бачимо, що селянство, хоч вповні полишене всякого проводу і підмоги, має міцно розвинений природний етичний погляд на почуте людської гідності»²⁵.

Життєвий шлях священника завершився 25 червня 1943 р. у с. Татаринів Городоцького району Львівської області. У 1991 р. у с. Кобло відкрито історико-краєзнавчий музей, в основу якого покладено матеріали про життя і діяльність Ю. Кміта, а в 1993 р. йому споруджено пам'ятник. Важко переоцінити внесок цього дослідника в етнографічне вивчення Бойківщини, адже він писав наукові розвідки безпосередньо на основі власних спостережень та опитувань старожилів. Завдяки такій наполегливій праці вдалося зберегти цінні фольклорні матеріали, якими й досі користуються історики, етнографи та мовознавці.

21 Львівська наукова бібліотека імені В. Стефаника., відділ рукописів. Ф. 206. Спр. 503. П. 14. Арк. 9.

22 Матеріяли до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку. Львів: накладом НТШ, 1902. 342 с.

23 Кміт Ю. Причинки до історії руського духовного семінаря у Львові від 1837–1851 рр. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1909. Т. ХСІ, кн. V. С. 151–158.

24 Кміт Ю. З сільських відносин у Галичині в середині XIX в. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1903. Т. LIV, кн. IV. С. 1–8.

25 Там само. С. 7.